

Himmler toen nog niet twijfelde). Die eis stellend, gaf Himmler ook al aan, hoeveel graniet in die naoorlogse periode jaar voor jaar gehouwen moest worden: 100 000 kubieke meter. Dat was meer dan de gehele Duitse jaarproductie vóór de oorlog. Typerende eisen! Duidelijk is dat Himmler Hitler voor de uitvoering van Speers projecten afhankelijk wilde maken van de SS en, belangrijker nog, dat hij de concentratiekampen als een instelling zag die na een gewonnen oorlog in stand moest blijven.

Vermeld zij voorts dat de *Deutsche Erd- und Steinwerke GmbH* zich via een actieve functionaris van het *SS-Wirtschafts- und Verwaltungshauptamt* in '43 ook moeite gaf voor het opbouwen van een diamantslijperij in het *Jugenddurchgangslager* Vught. Geschat wordt dat in bepaalde perioden wel vijftienduizend gevangenen alleen al voor de opdrachten van deze ene onderneming ingezet waren. In mei '42 waren het in Mauthausen bijna vierduizend, in '43 in Mauthausen en Gusen samen bijna vijfduizend, dat wil zeggen: bijna vijfduizend *tegelijk*, want in het gehele jaar '43 waren, evenals in de voorafgaande jaren, bij uitstek in de granietgroeven van deze twee kampen duizenden andere gevangenen doodgeslagen of doodgeschoten, tot zelfmoord genoopt of aan hun beproevingen bezweken. Wat de bakstenen betreft: in het grote *Klinkerwerk* bij Sachsenhausen (waarvan de plannen maar voor een vierde gerealiseerd werden) waren als regel tussen de duizend en tweeduizend gevangenen tegelijk tewerkgesteld, in dat bij Neuengamme (waar in '42 en '43 door telkens twaalf- tot vijftienhonderd gevangenen een tweede steenbakkerij opgetrokken werd) vijf- tot achthonderd. De *Deutsche Erd- und Steinwerke GmbH* exploiteerde voorts een kleine kiezelgroeve bij Treblinka en een groot kiezel- en zandbaggerbedrijf op enkele kilometers afstand van Auschwitz-Birkenau. Wij vermelden tenslotte dat ten behoeve van deze SS-onderneming in '44 duizenden gevangenen in aparte *Kommandos* bijeengebracht werden om in zwaargebombardeerde steden als Hamburg, Essen en Düsseldorf nog bruikbare stenen bijeen te zoeken en te sorteren.

Een vierde belangrijke onderneming (wij beperken ons overzicht tot die SS-ondernemingen die uitsluitend of hoofdzakelijk met gevangenen werkten¹) was de *Gesellschaft für Textil- und Lederwertung*. Zij exploiteerde

¹ Deze ondernemingen en een aantal andere waren financieel ondergebracht in een *holding*-maatschappij: de in juli '40 opgerichte *Deutsche Wirtschaftsbetriebe GmbH*. Onder deze ressorteerde rechtstreeks de *Deutsche Schieferöl GmbH* die in '44 in Zuid-Duitsland aardolie trachtte te winnen uit steenlagen. Hiertoe waren *Arbeitskommandos* gevormd uit gevangenen van Natzweiler; het werk was er bij uitstek zwaar.